

Duivelse dilemma's en politieke besluitvorming

CORONA

BESLUIT-
VORMING

WETENSCHAP

Voor de politiek heeft de verdere verspreiding van het coronavirus tegenaan prioriteit, met als centraal oogmerk om het zorgsysteem te ontlasten en daardoor zoveel mogelijk levens te sparen. Maar wie dacht dat daarmee de politiek haar zwaarste periode en moeilijkste beslissingen achter de rug heeft, zit er naar alle waarschijnlijkheid goed naast. Nu de politieke storm van de eerste weken coronacrisis enigszins bedaard is, verschuift de publieke en politieke aandacht deels naar de duivelse dilemma's die de komende maanden voor ons liggen. Duivelse dilemma's waar ook de wetenschap niet zomaar een antwoord op heeft.

Onze observaties

- De politiek is beland in een fase waarin [onvermijdelijke afwegingen en harde trade-offs moeten worden gemaakt](#). Overheden worden geconfronteerd met een wereldwijde crisis van de gezondheidszorg en moeten gelijktijdig rekenschap geven van de onvermijdelijke en pijnlijke gevolgen die een economische lockdown met zich mee zal brengen.
- De ethische en politieke dilemma's zijn geen uitsluitend politieke vraagstukken die in gesloten achterkamertjes plaatsvinden, maar spelen zich af in het publieke debat omtrent deze complexe vraagstukken. De afweging tussen directe gezondheidskosten en [indirecte gezondheidskosten \(als gevolg van een langdurige economische crisis\)](#) krijgt steeds meer aandacht in het debat. Ondernemers, wetenschappers, zorgprofessionals en het algemene publiek delen allemaal hun kennis, expertise, overtuigingen en adviezen omtrent dit dilemma. De moeilijkheid berust in het feit dat tegengestelde adviezen vaak beide redelijk geformuleerd en aannemelijk zijn. Zo benadrukken sommige ondernemers de [schadelijke economische gevolgen](#) van een lockdown, ook voor onze gezondheid, terwijl veel wetenschappers blijven hameren op de gevaren die een versoepeling van de lockdown met zich meebrengt.
- Hieraan gerelateerd is de bio-ethische vraag naar de [economische waarde van een mensenleven](#), een mensonterende vraag die al geruime tijd speelt in de medische zorg, maar waar nu de heel samenleving radicaal mee geconfronteerd lijkt te worden.
- De dilemma's kennen weinig tot geen zinvolle historische voorgangers die ons kunnen begeleiden en sturen in deze situatie. Daarnaast ontbreekt het aan tijd voor deliberatie en weloverwogen afwegingen, een aantal ethische en politieke dilemma's speelt al in de dagelijkse praktijk van professionals. Het meest urgente dilemma is wellicht de [voorrangskwestie](#) bij IC-bedden als de maximale capaciteit bereikt wordt. Dokters die mogelijk beslissingen moeten gaan maken over wie blijft leven en wie sterft.
- Tot slot, al is deze lijst van dilemma's alles behalve uitputtend, doemt de vraag op naar de afweging tussen het individu en zijn fundamentele vrijheden in de samenleving. Leek dat voorheen vooral gepaard te gaan met een [kritische blik naar het oosten](#) en diens surveillance maatregelen, nu lijkt ook het westen deels overstap te gaan of wordt er van ons op zijn minst een fundamentele herbezinning gevraagd op de verhouding tussen [individu en collectief](#), tussen [vrijheid en veiligheid](#) en tussen [privacy en surveillance](#). Ook deze laatste dilemma's zijn politieke vraagstukken die al geruime tijd spelen (bv: in het terrorismedebat na 9/11, bij het migratiedebat en in het Big Tech surveillance debat), maar de pandemie radicaliseert en versnelt deze herbezinning en heroverweging van grondrechten en waarden. Ze dringt het als het ware aan de gehele samenleving op.



Analyse

Terwijl de ziekenhuizen met man en macht er alles aan doen om zoveel mogelijk levens te redden, en de overheid probeert de eerste politieke storm te bedaren met duidelijke maatregelen en uitgebreide economische steunpakketten, openbaren zich in het publieke debat steeds meer duivelse dilemma's voor de middellange termijn, zoals de voorrangskwestie bij IC bedden, de economische waarde van een leven en de spanning tussen vrijheid en privacy (zie observaties).

Deze dilemma's zijn politiek en ethisch een grote uitdaging, er is geen makkelijke uitweg in termen van eenduidig goede en slechte oplossingen, meestal is het kiezen tussen twee kwaden. Het publieke debat is, in ieder geval in een democratie, het domein waarin deze beslissingen in wisselwerking met de regering collectief genomen dienen te worden. Een van de belangrijkste participanten in het publieke debat, zeker tijdens een crisis, is de expert of wetenschapper. De samenleving en haar politieke vertegenwoordigers behoeven nu immers experts die een daadkrachtige en legitieme claim op de waarheid kunnen leggen, daardoor duidelijkheid verschaffen en eendracht bewerkstellings in de besluitvorming. Maar de wisselwerking tussen wetenschap, politiek en samenleving wordt momenteel geconfronteerd met twee problemen. De eerste is ontegenzeggelijk het volstrekt nieuwe en idiosyncratische karakter van elke crisis en het gebrek aan tijd, wat besluitvorming per definitie bemoeilijkt omdat veel feitelijke kennis ontbreekt en met spoed gereageerd moet worden. De wetenschap loopt 'achter de feiten aan'.

Daarnaast is het tweede probleem het bereiken van overeenstemming in de discipline-overstijgende vraagstukken waarmee een crisis ons confronteert. De gewenste overeenstemming en eendracht is er momenteel slechts gedeeltelijk, juist onder de experts en wetenschappers zien we momenteel een veelheid aan vaak [constrasterende informatie en adviezen](#) over hoe we om moeten gaan met de crisis. Allen kijken ze vanuit hun eigen perspectief naar de wereld en delen ze deze in het publieke domein. De veelheid aan perspectieven en grondbegrippen vragen om weging en daar ligt uiteraard vaak de moeilijkheid. Het is een complex en traag proces om medische, politieke, economische, sociologische en filosofische perspectieven samen te brengen in een goed besluit. In normale tijden hoeft dit geen probleem te vormen voor de politicus, als hij wikkend en wegend verschillende posities en belangen nagaat en hij telkens probeert te beoordelen waar de meest legitieme claims op de waarheid worden gelegd.

Maar in crisistijden is deze tijd voor beraadslaging er simpelweg niet. Toch wordt er van de politicus gevraagd, of zelfs verwacht dat hij onmiddellijk goede en daadkrachtige besluiten maakt. Een simpele oplossing voor dit probleem is er niet, maar mogelijk zou een deel van de oplossing kunnen liggen in meer aandacht en ruimte voor transdisciplinair onderzoek in het publieke debat. Transdisciplinair onderzoek behelst een wetenschappelijke aanpak die naast specialisatie ook meer gericht is op integratie van kennis. In normale tijden zijn wetenschappelijke specialisatie en differentiatie deels de motor van wetenschappelijke vooruitgang en tonen ze hun maatschappelijk nut in de deelproblemen die ze weten op te lossen, bijvoorbeeld binnen domeinen als de oncologie en neurologie. Maar in tijden van crisis lopen ze, wat betreft hun maatsch-

appelijk nut, sneller tegen hun limiet omdat de maatschappelijke vragen en dilemma's vrijwel altijd discipline-overstijgend zijn. Op deze momenten verschaffen transdisciplinaire wetenschappen en wetenschappelijke kruisbestuivingen juist twee voordelen ten opzichte van vakwetenschappen. Ten eerste bevatten ze van nature al een integratiemoment van kennis waardoor er minder afwegingen achteraf hoeven te worden gemaakt. Ter illustratie: de afweging hoe we de huidige [economische raming van het CPB](#) moeten afwegen tegen de [psychologische dynamiek van mens en markt](#) die hiermee samenhangt, is een vraag die behoort tot de uitgangspunten van de gedragseconomie. Deze integratie vooraf zorgt ervoor dat deze wetenschappen in tijden van crisis onmiddellijk zoveel mogelijk geïntegreerde kennis paraat kunnen stellen aan de politiek en het publieke debat.

Het tweede voordeel is dat transdisciplinair onderzoek ons keer op keer confronteert met de altijd sluimerende menselijke en politieke naïviteit dat een samenleving volledig kan terugvallen op 'objectieve wetenschappelijke inzichten' om de wereld te beheersen en goede besluiten te nemen (technocratie). Transdisciplinaire wetenschappen zoals systeemtheorie, cybernetica en ecologie leunen daarentegen vaak sterk op [complexiteitsdenken](#) en openbaren de wereld als een ingewikkeld veld van afhankelijke netwerken en onderling communicerende systemen. De complexe inzichten bieden meestal geen makkelijke of eenduidige politieke aanbevelingen. Ook wetenschappelijke kruisbestuivingen zoals bio-informatica, neuropsychologie en gedragseconomie stellen zich meestal bescheiden op met betrekking tot het wetenschappelijk vermogen om de werkelijkheid te beheersen en politieke besluiten te deduceren uit hun bevindingen. Instituten zoals het RIVM zijn zich [hier zelf meestal wel van bewust](#) en leggen daar ook openlijk rekenschap voor af, maar dit is vaak niet de toon die overheerst bij het algemene publiek en in het politieke debat. Wat deze disciplines de gehele samenleving nu kunnen leren is de grilligheid en onvoorspelbaarheid van de wereld om ons heen, de principiële moeilijkheid van wetenschappelijke beheersing van de wereld en tot slot de onoverbrugbare kloof tussen [wetenschappelijk inzicht en politiek besluit](#).

Maar dat hoeft ons niet pessimistisch en fatalistisch te stemmen. Politiek is namelijk nooit gegrond geweest in kale wetenschappelijke feiten en is altijd een maatschappelijke aangelegenheid waar de wetenschap zelf ook toe behoort. Culturele waarden en belangen dienen ook mee te worden genomen in de afweging, [naakte feiten maken nog geen goed besluit](#), zeker niet een crisis als deze. De politiek is een praktijk waarin we zeker kunnen streven naar beheersing en sturing op grond van wetenschap, maar waar uiteindelijk waarden en belangen niet toe gereduceerd kunnen worden. Niet in de laatste plaats omdat technocratische beheersing en sturing zelf een politieke waarde belichamen. Wetenschappelijke informatievoorziening is cruciaal en onmisbaar in de besluitvorming, zoals ook het RIVM nu duidelijk laat zien, maar kan nooit het eerste en het laatste zijn. De politieke en ethische dilemma's waar de overheid de komende maanden mee geconfronteerd zal worden maken dat bovendien weer pijnlijk duidelijk.

Implicaties

- **In het verlengde van transdisciplinair onderzoek en complexiteitsdenken kunnen we een grotere rol gaan verwachten voor kunstmatige intelligentie in het politieke besluitvormingsproces. Niet als slimme systemen die de besluitvorming volledig gaan overnemen, maar als een continue dialoog tussen kunstmatige intelligentie en het publieke debat, waardoor er dynamische maatregelen kunnen worden genomen met voortschrijdend inzicht. Waarbij kunstmatige intelligentie in real-time het complexe netwerk van afhankelijkheden en deelgebieden integreert en vereenvoudigd presenteert aan het publieke debat, zodat deze mee kunnen worden genomen in de beraadslaging. De zorg [tendeert al naar dit model van besluitvorming](#).**